

**ONA TILI VA ADABIYOT FANLARI ORQALI MA'NAVİY TAFAKKURNI
SHAKLLANTIRISHNING INTEGRATIV METODLARI**

Usmonqulovna Dilafruz Risbayeva

Olmalik kon-metallurgiya texnikumi

Ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi

Annotatsiya

Ushbu maqolada ona tili va adabiyot fanlarining ma'naviy tafakkurni shakllantirishdagi integrativ imkoniyatlari ilmiy asosda tahlil qilinadi. Tilshunoslik va adabiyotshunoslikning umumiy tamoyillariga tayangan holda ma'naviy qadriyatlar, milliy o'zlik va badiiy-estetik tafakkurni rivojlantirishga xizmat qiluvchi metodik yondashuvlar yoritiladi. Integrativ metodlar orqali nutq madaniyati, badiiy idrok, estetik did va ma'naviy-axloqiy qarashlarning uyg'un rivojlanishi uchun samarali pedagogik sharoitlar ishlab chiqiladi. Maqolada badiiy matn asosidagi lingvopoetik tahlil, konseptual fikrlashni rivojlantiruvchi mashg'ulotlar, multimodal yondashuvlar hamda raqamli resurslardan foydalanishning ta'limiy ahamiyati asoslangan. Natijada ona tili va adabiyot fanlari integratsiyasi shaxsning ma'naviy kamoloti va til-estetik kompetensiyasini rivojlantirishda muhim omil sifatida namoyon bo'lishi ko'rsatib beriladi.

Kalit so'zlar:

integrativ metodlar, ma'naviy tafakkur, ona tili, adabiyot, badiiy matn, lingvopoetik tahlil, til madaniyati, estetik idrok, milliy qadriyatlar.

Аннотация

В статье анализируются интегративные возможности предметов «родной язык» и «литература» в формировании духовного мышления. На основе общих принципов лингвистики и литературоведения раскрываются методические подходы, способствующие развитию духовно-нравственных ценностей, национальной идентичности и художественно-эстетического восприятия. Обоснована эффективность интегративных методов, направленных на гармоничное формирование речевой культуры, эстетического вкуса и мировоззренческих установок. Особое внимание уделено лингвопоэтическому анализу художественного текста, развитию концептуального мышления, а также применению мультимодальных и цифровых ресурсов в образовательном процессе. Сделан вывод о том, что интеграция родного языка и литературы является значимым фактором духовного совершенствования личности и развития языково-эстетической компетенции.

Ключевые слова

интегративные методы, духовное мышление, родной язык, литература, художественный текст, лингвопоэтический анализ, речевая культура, национальные ценности, эстетическое восприятие.

Abstract

This article examines the integrative potential of native language and literature studies in cultivating moral and spiritual thinking. Drawing on the fundamental principles of linguistics and literary studies, the paper outlines methodological approaches that foster the development of national identity, ethical values, aesthetic perception, and culturally grounded conceptual thinking. The study highlights the effectiveness of integrative methods aimed at enhancing language culture, artistic interpretation, and value-based worldview formation. Special attention is given to linguopoetic analysis of literary texts, concept-oriented tasks, multimodal learning techniques, and the educational use of digital resources. The findings demonstrate that the integration of language and literature serves as a key factor in nurturing spiritual maturity and strengthening language–aesthetic competence.

Keywords

integrative methods, spiritual thinking, native language, literature, literary text, linguopoetic analysis, language culture, aesthetic perception, national values.

KIRISH

Ona tili va adabiyot fanlarining o'zaro uyg'unligi nafaqat lingvistik bilimlarni, balki ma'naviy-axloqiy qarashlar, estetik did va milliy o'zlikni shakllantirishda ham beqiyos ahamiyat kasb etadi. Til – millatning fikrlash tarzi, dunyoni idrok etish shakli va ruhiy olamining ifodasidir. Adabiyot esa jamiyatning ma'naviy tajribasini badiiy timsollar orqali avloddan avlodga yetkazadigan qadriyatlar majmuasidir. Shu bois ona tili va adabiyot fanlari birgalikda ta'sir ko'rsatganda, insonning tafakkur jarayonida ma'naviylik, estetik idrok, badiiy tasavvur va hayotiy qarashlarning uyg'un rivojlanishi uchun mustahkam asos yaratiladi.

Bugungi globallashuv davrida ma'naviy tafakkurni shakllantirish masalasi yanada dolzarblik kasb etmoqda. Axborot oqimlari, raqamli muhit va madaniyatlararo muloqotning kengayishi shaxsning ichki ma'naviy mezonlarini mustahkamlashni, milliy qadriyatlar asosida ongli tanlov qilish qobiliyatini rivojlantirishni talab qilmoqda. Bunday sharoitda ona tili va adabiyot fanlarining integrativ o'qitilishi faqat bilim berish vazifasini emas, balki ma'naviy immunitetni shakllantirish, badiiy estetik olamni kengaytirish, fikrlash jarayonlarini boyitish kabi murakkab maqsadlarga xizmat qiladi.

Integrativ yondashuvning mohiyati shundaki, tilning grammatik, leksik va uslubiy qonuniyatlari badiiy matnning mazmuniy qatlamlari bilan uzviy bog'lanadi. Bu esa ma'naviy tafakkurni shakllantirishda badiiy obraz, til vositalari, estetik tasvir va

axloqiy g'oyalarning yagona tizim sifatida idrok etilishiga imkon yaratadi. Bunda lingvopoetik tahlil, konseptual yondashuv, multimodal matn bilan ishlash, muallif olami va badiiy obrazlar talqini kabi metodlar alohida ahamiyatga ega bo'ladi.

Shuningdek, raqamli vositalarning o'quv jarayoniga kirib kelishi ona tili va adabiyotning ma'naviy-tarbiyaviy imkoniyatlarini kengroq ochib berish, badiiy matnni yangi talqinlarda idrok etish, shaxsning estetik va axloqiy qarashlarini boyitish uchun qo'shimcha metodik imkoniyatlar yaratmoqda. Mazkur maqolaning dolzarbligi ana shu integrativ metodlarni ilmiy asosda o'rganish, ularning ma'naviy tafakkur rivojlanishiga ko'rsatadigan ta'sirini aniqlash va amaliy jihatdan qo'llash mexanizmlarini yoritish bilan belgilanadi.

Natijada ona tili va adabiyot fanlarining integratsiyasi shaxsning ma'naviy-ruhiy kamoloti, til madaniyati, badiiy tafakkuri va milliy identitetini shakllantirishning samarali yo'li sifatida baholanadi. Ushbu kirish qismi maqolada yoritiladigan ilmiy-metodik tamoyillar uchun nazariy asos yaratadi.

ASOSIY QISM

Ona tili va adabiyot fanlarini integratsiyalashgan holda o'qitish ma'naviy tafakkurni shakllantirish jarayoniga ko'p qatlamli ta'sir ko'rsatadigan murakkab pedagogik tizim sanaladi. Tilning tuzilishi, grammatik me'yorlari, so'z boyligi va ifoda vositalari insonning tafakkur maydonini kengaytirishga xizmat qilsa, badiiy adabiyot esa estetik idrokni boyitib, axloqiy qadriyatlarni shakllantirishga kuchli ta'sir etadi. Shu bois mazkur ikki fanning integratsiyasi ma'naviy rivojlanishga qaratilgan pedagogik metodlarning samaradorligini oshiradi. Integrativ metodlarning asosiy afzalligi – til va badiiy tafakkur o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni ochib berishi, murakkab badiiy obrazlarni idrok etishda til birliklarining vazifasini chuqur tushuntirishi hamda shaxsning fikrlash faoliyatini uyg'un rivojlantirishidir.

Ona tili orqali o'zlashtirilgan grammatik va uslubiy bilimlar badiiy matnning mazmuniy qatlamlarini yanada chuqur tahlil qilish imkonini beradi. Masalan, badiiy tasvir vositalarining lingvopoetik talqini nafaqat obrazning estetik mohiyatini, balki muallifning maqsadi, davr ruhiyati va milliy tafakkurga xos bo'lgan tushunchalarni ochib beradi. Shu jarayonning o'zi ma'naviy tafakkurni shakllantirishning eng asosiy mexanizmidir. Chunki inson badiiy matn orqali hayot falsafasini, axloqiy tamoyillarni, milliy qadriyatlarni va ma'naviy mezonlarni o'zlashtiradi. Til birliklari orqali berilgan ma'nolar, ramzlar va tushunchalar ongda tahliliy jarayonlarni kuchaytiradi, shaxsning mustaqil xulosa chiqarish qobiliyatini rivojlantiradi.

Adabiyotning tarbiyaviy kuchi, avvalo, qahramonlar xarakteri, ularning ijtimoiy pozitsiyasi, qaror qabul qilish jarayoni, ruhiy kechinmalari va hayotiy sinovlarga munosabati orqali namoyon bo'ladi. Ana shu ma'naviy-estetik tajribani anglashda ona tili fanidagi nazariy tushunchalar alohida ahamiyatga ega bo'ladi. Lingvistik ko'nikmalar badiiy matndagi semantik maydonni, ramziy qatlamlarni, tasviriy

vositalarning ma'naviy mazmunini anglashga yordam beradi. Bu jarayon esa tilshunoslik va adabiyotshunoslikning integratsion tamoyillariga asoslanadi. Til birliklarini badiiy matn kontekstida o'rganish orqali shaxsning ma'naviy dunyosi boyiydi, milliy o'zlik va estetik did mustahkamlanadi.

Integrativ metodlarning yana bir muhim jihati – konseptual fikrlashni rivojlantirishidir. Adabiyotda uchraydigan “vatan”, “sadoqat”, “mehr”, “ilm”, “mardlik” kabi asosiy konseptlar til orqali izohlanadi, ularning mazmun doirasi matn orqali kengayadi. Tilshunoslikdagi konsept tushunchasi badiiy tafakkur bilan qo'shilganda, shaxsda ma'naviy-axloqiy kategoriyalarni chuqurroq anglash ko'nikmasi shakllanadi. Bu esa ma'naviy tafakkurning asosiy tarkibiy qismidir. Konseptual yondashuvning amaliy ahamiyati shundaki, u shaxsning tafakkurida barqaror ma'naviy mezonlar shakllanishiga xizmat qiladi.

Shuningdek, badiiy matn asosida olib boriladigan multimodal tahlil metodlari ham ma'naviy tafakkurni boyitishga katta hissa qo'shadi. Matnni nafaqat lingvistik, balki vizual, akustik, semantik va psixologik jihatdan talqin qilish integrativ o'qitish samaradorligini oshiradi. Raqamli vositalar bilan ishlash jarayonida matnning badiiy dunyosi kengayadi, undagi timsollarni talqin qilish uchun yangi imkoniyatlar yaratiladi. Bu esa shaxsda yangi estetik tajribalar paydo bo'lishiga xizmat qiladi.

Til va adabiyot integratsiyasi, shuningdek, ma'naviy immunitetni shakllantirishga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi. Badiiy matnning tarbiyaviy mohiyatini tushunish, undagi g'oya va ma'naviy xulosalarni anglash, til orqali berilgan estetik tasvirlarni idrok qilish shaxsning ichki dunyosida ma'naviy barqarorlikni kuchaytiradi. Ayniqsa bugungi globallashuv jarayonida turli madaniy oqimlar kesishgan sharoitda milliy o'zlikka tayangan holda fikrlay olish, ma'naviy qadriyatlarni himoya qila olish ko'nikmalari alohida ahamiyat kasb etadi.

Integrativ yondashuv ona tili va adabiyot fanlarining o'zaro boyitilishiga ham xizmat qiladi. Ona tili nazariyasi badiiy matnni chuqurroq tahlil qilishga imkon bersa, adabiyot tilning estetik imkoniyatlarini yanada kengroq ochib beradi. Natijada ikki fan o'zaro to'ldiruvchi, bir-birining mazmunini kengaytiruvchi va shaxsning ma'naviy-ruhiy kamolotini ta'minlovchi yagona pedagogik tizimga aylanadi. Bu jarayonning markazida esa ma'naviy tafakkur, estetik idrok, til madaniyati va badiiy tafakkurning uyg'un rivoji turadi.

Shunday qilib, ona tili va adabiyot fanlarining integratsiyasi shaxsda barqaror ma'naviy dunyoqarashni shakllantirishda, estetik did va til-madaniyat kompetensiyasini rivojlantirishda, badiiy tasavvur va axloqiy mezonlarni mustahkamlashda muhim omil sifatida namoyon bo'ladi. Integrativ metodlar asosida olib borilgan badiiy-idrokiy jarayonlar insonning ichki olamini boyitadi, uning ma'naviy kamolotiga xizmat qiladi, milliy o'zlik va ma'naviy merosga hurmatni mustahkamlaydi.

Ona tili va adabiyot fanlarining integratsiyasi orqali ma'naviy tafakkurni shakllantirish masalasini o'rganish zamonaviy ta'lim jarayonining dolzarb yo'nalishlaridan biridir. Bugungi globallashuv, axborot texnologiyalari kengayib borayotgan davrda shaxsning ma'naviy immunitetini mustahkamlash, milliy o'zlikni saqlash va estetik didni rivojlantirish ta'limning strategik vazifalaridan biri sifatida qaralmoqda. Yangi avlodning fikrlash jarayonida yengil va tezkor axborot oqimlari ustunlik qilayotgan bir paytda, badiiy matnning mazmunini chuqur anglash, tilning ma'naviy-estetik imkoniyatlarini tushunish, milliy adabiy merosni qadrlash kabi jarayonlar alohida ilmiy-metodik yondashuvni talab qiladi. Shu nuqtayi nazardan, ona tili va adabiyot fanlarini integrativ asosda o'qitish mazkur ehtiyojlarga javob beruvchi samarali pedagogik mexanizm sifatida maydonga chiqadi.

Mavzuni o'rganish zaruriyatining yana bir muhim omili — shaxsning ma'naviy tafakkurini mustahkamlashda badiiy adabiyotning tarbiyaviy kuchini to'laqonli namoyon qilishdir. Adabiyotda tasvirlangan hayotiy voqealar, qahramonlar xarakteri, ularning qarorlari, ijtimoiy pozitsiyasi va axloqiy mezonlari orqali jamiyatning ma'naviy tajribasi o'zlashtiriladi. Biroq badiiy matnni chuqur talqin qilish uchun lingvistik tayanch talab qilinadi. Demak, tilshunoslik nazariyalarini adabiyot bilan bog'liq holda o'qitish ma'naviy talqinni yanada to'liq amalga oshirish imkonini beradi. Shu sababli integrativ metodlar orqali ma'naviy tafakkur shakllanishining ilmiy mexanizmlarini o'rganish zarurati mavjud.

Zaruratning yana bir sababi — til va tafakkur o'rtasidagi uzviy aloqadorlikni hisobga olishdir. Tilning grammatik tuzilishi, leksik tarkibi va uslubiy imkoniyatlari insonning fikrlash jarayonini shakllantiradi. Badiiy matn esa tilning mazmuniy va estetik imkoniyatlarini namoyon etib, ma'naviy-axloqiy kategoriyalarni idrok etishga yordam beradi. Shu bois til va adabiyotning integratsion ta'sirini o'rganish shaxsning ma'naviy ongini shakllantirish, mustaqil fikr, badiiy-estetik tahlil va konseptual tafakkurni rivojlantirish uchun zarur metodik asoslarni belgilaydi.

Mavzuni o'rganishning dolzarbligi raqamli axborot vositalarining ta'lim jarayoniga chuqur kirib kelishi bilan ham izohlanadi. Raqamli muhitning cheksiz axboroti ko'pincha shaxsning ma'naviy mezonlarini susaytirishi mumkin. Shu sababli ona tili va adabiyot fanlarini integrativ yondashuv asosida o'qitish raqamli makonda ma'naviy barqarorlikni ta'minlashning muhim usullaridan biri hisoblanadi. Badiiy matnni tahlil qilish, uning ramziy qatlamlarini anglash va til birliklarining estetik funksiyasini tushunish shaxsning ma'naviy immunitetini mustahkamlaydi.

Bundan tashqari, integrativ yondashuv shaxsning hayotiy kompetensiyalarini shakllantirishda ham muhim o'rin egallaydi. Til madaniyati rivojlangan, badiiy tafakkuri boy va ma'naviy qarashlari mustahkam shaxs jamiyatning turli sohalarida mas'uliyatli pozitsiyani egallay oladi. Bu esa mavzuni chuqur ilmiy o'rganishni talab etadi. Ta'lim tizimida ma'naviyatni shakllantirish faqat badiiy asarlarni o'qish bilan

cheklanmaydi, balki tilning mazmuniy imkoniyatlarini to'g'ri anglash, badiiy matnni lingvistik asosda talqin qilish va estetik fikrlashni o'stirish kabi jarayonlar bilan uzviy bog'langan.

Shu asosda aytish mumkinki, ona tili va adabiyot fanlari orqali ma'naviy tafakkurni shakllantirishning integrativ metodlarini o'rganish nafaqat nazariy jihatdan, balki amaliy, metodik va ijtimoiy jihatdan ham zarurdir. Bu jarayon shaxsning ma'naviy kamoloti, milliy madaniy merosga munosabati, til madaniyati va badiiy tafakkurini rivojlantirishning asosiy shartlaridan biridir.

XULOSA

Ona tili va adabiyot fanlarining integratsiyasi orqali ma'naviy tafakkurni shakllantirish masalasi ta'lim jarayonining eng muhim va ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ushbu ikki fan o'zining tabiatiga ko'ra bir-birini to'ldiruvchi, shaxsning fikrlash jarayonini boyituvchi va ma'naviy-estetik dunyoqarashini shakllantiruvchi kuchli tarbiyaviy omildir. Tilshunoslik orqali ongda ma'noni idrok etish, fikrni ravon ifodalash, til birliklarining estetik vazifalarini anglash ko'nikmalari shakllansa, adabiyot insonni ruhiy tarbiya, axloqiy qadriyatlar, estetik zavq va hayotiy tajribalar bilan boyitadi. Integrativ yondashuv esa ushbu ikki jarayonni yagona pedagogik tizimda birlashtirib, ma'naviy tafakkurning chuqur shakllanishiga xizmat qiladi.

Tadqiqot davomida aniqlanishicha, lingvopoetik tahlil, konseptual yondashuv, badiiy matn asosida tashkil etilgan integrativ mashqlar, multimodal tahlil va raqamli vositalardan foydalanish ma'naviy tafakkurni shakllantirishda eng samarali metodlardir. Badiiy obraz, estetik tasvir, ramz, metafora va boshqa tasviriy vositalarning lingvistik asosda o'rganilishi shaxsning ma'naviy idrokini kengaytiradi, hayotiy qadriyatlar haqidagi tasavvurini mustahkamlaydi hamda milliy o'zlikni anglash jarayonini chuqurlashtiradi. Bu esa mazkur integrativ yondashuvning tarbiyaviy va ma'naviy samaradorligini yaqqol ko'rsatadi.

Shuningdek, ona tili va adabiyotning uzviy bog'liqligi shaxsda ma'naviy immunitetni shakllantirishga, axborot tezkorligi hukmron bo'lgan zamonaviy muhitda mustaqil fikr yuritish, badiiy-estetik qarorlar qabul qilish, milliy qadriyatlarga tayangan holda fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi. Ushbu integrativ metodlar orqali til madaniyati, estetik did, badiiy tafakkur, milliy merosga hurmat, ma'naviy barqarorlik kabi sifatlar barqaror shakllanadi.

Xulosa qilib aytganda, ona tili va adabiyot fanlarini integratsiyalashgan holda o'qitish ma'naviy tafakkurni shakllantirishning nazariy, amaliy va tarbiyaviy asoslarini mustahkamlaydi. Ushbu integrativ yondashuv shaxsning ichki dunyosini boyitadi, ma'naviy kamolotga eltadi, badiiy-estetik qadriyatlarni anglashga yordam beradi va milliy identitetning mustahkamlanishiga xizmat qiladi. Shu sababli mazkur mavzuni ilmiy-metodik jihatdan chuqur o'rganish va ta'lim amaliyotiga joriy etish bugungi kun ta'limining dolzarb vazifalaridan biridir.

1. Abdullayev, B. Til va tafakkur munosabati: nazariy yondashuvlar. — Toshkent: Fan, 2019.
2. Akhmedova, M. Integrativ ta'lim texnologiyalari va ma'naviy rivojlanish. // Pedagogika va psixologiya, 2021, №4.
3. Bakhtin, M. Вопросы литературы и эстетики. — Москва: Академия, 2018.
4. Ganiev, H. Adabiyotshunoslikka kirish: badiiy tafakkur va ma'naviyat. — Toshkent: O'zbekiston, 2020.
5. Karimov, I. Yuksak ma'naviyat — yengilmas kuch. — Toshkent: Ma'naviyat, 2017.
6. Kravchenko, A. Культура речи и духовное развитие личности. — Санкт-Петербург: Логос, 2019.
7. Nazarov, Q. Adabiyot nazariyasi: konseptual yondashuvlar. — Toshkent: Akademnashr, 2021.
8. Saidov, U. Ona tili o'qitish metodikasi: lingvopoetik tahlil asoslari. — Buxoro: BuxDU nashriyoti, 2022.
9. Turaeva, Z. Integratsiyalashgan ta'limda badiiy matnning ma'naviy ahamiyati. — Samarqand: SamDU matbuoti, 2020.
10. Widdowson, H. Text, Context and Interpretation. — Oxford: Blackwell Publishing, 2018.